

Tea Rogić Musa

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

tea.rogic@lzmk.hr

IZMEĐU DVIJU REVOLUCIJA: ROMAN *PAN PODSTOLI* IGNACYJA KRASICKOGA U PRIJEVODU ADOLFA WEBERA TKALČEVIĆA

Sažetak: U radu se donose temeljne književnopovijesne činjenice i okolnosti nastanka romana *Pan Podstoli* Ignacyja Krasickoga, jednoga od najvažnijih proznih djela poljskoga prosvjetiteljstva, čija su prva dva dijela objavljena prije i uoči Francuske revolucije, a treći u prevratničko doba nakon revolucije, kompleksna djela u kojemu Krasicki, prosvjetiteljski autor enciklopedijskoga duha i progresivna senzibiliteta, iznosi ideju idealna „gospodara“ i „domaćina“. Prvi strani prijevod toga romana jest onaj A. Webera Tkalčevića, objavljen u godini 1848. – time izvornik i njegov prijevod simbolički zaokružuju tzv. doba revolucija u Europi. Osim što je činjenica razmjerno ranoga i uspjela prijevoda od iznimne važnosti za hrvatsko-poljske književne veze XIX. stoljeća, ima i širu kulturnu težinu, s obzirom na društvenu pozadinu nastanka romana i njegov odjek u tadašnjoj politički turbulentnoj Poljskoj, i doba objavljivanja prijevoda, u postpreporodnoj Hrvatskoj, uoči Bachova apsolutizma. Metodologija je rada književnopovijesno-biografska, s naglaskom na biografiji pisca i tekst izvornika te tekst prijevoda, koji se tumači književnopovijesno, u kontekstu povijesnih poetika hrvatske književnosti u polovici XIX. stoljeća.

Ključne riječi: *Pan Podstoli*, Ignacy Krasicki, prosvjetiteljstvo, Adolfo Weber Tkalčević, poljska književnost XVIII. stoljeća, hrvatska književnost XIX. stoljeća, hrvatsko-poljske književne veze

1. Uvod: prosvjetiteljska figura Ignacyja Krasickoga

Ignacy Krasicki (Dubiecko,¹ 3. II. 1735. – Berlin, 14. III. 1801.), mimo važnosti u poljskoj književnosti druge polovice XVIII. stoljeća, tipska je biografija (usp. Pokrzywniak 2016:

¹ Grad na jugoistoku današnje Poljske, nekada dio tzv. potkarpatskoga vojvodstva, na rijeci San; u doba poljsko-litavske unije (do 1795.) dio administrativne jedinice tadašnjega naziva *Ziemia sanocka*. Do 1772. formalno je taj dio poljske države bio nazivan i Ruskim vojvodstvom, kao dio malopoljske provincije. Te je formalne okolnosti važno navesti jer su iznimno utjecale na životni i umjetnički put Krasickoga.

93) prosvjetitelja-klasicista, iz suvremene vizure teško pojmljive svestranosti: varmijski biskup, nadbiskup gnieznanski (Gniezno se smatralo i tada kolijevkom poljskosti, kao navodno mjesto rođenja legendarnoga Lecha i potonje krunsko mjesto poljskih kraljeva u srednjem vijeku), nositelj plemićke titule kneza Svetoga Rimskoga Carstva, predsjednik Visokoga krunskoga tribunula (*Trybunał Główny Koronny*), najvišega suda poljsko-litavskoga kraljevstva zaduženoga za tzv. *prawo ziemskie* (suda nadležna za imovinske i druge sporove među plemstvom), vitez Malteškoga reda, primas Poljske od 1795. do kraja života (papinski legat koji je imao ovlasti nad više metropolija). Formalna biografija Krasickoga i njegov karijerni put u širem društvenom kontekstu nisu lako spojivi s činjenicom da je posrijedi rodonačelnik novih žanrova i najvažniji pisac poljskoga prosvjetiteljstva. Usto, nije zanemarivo da bi bio, i da nema književnoga opusa, prvo autorsko ime poljskoga XVIII. stoljeća: napisao je prvo poljsko enciklopedijsko djelo (*Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabetu ułożonych*, I. sv. 1781. u Varšavi, II. sv. potkraj 1782. u Lavovu).² Krasicki je za mnogih boravaka u Francuskoj upoznao sav krug francuskih enciklopedista i nema sumnje da je poticaj za enciklopedijsko djelo na poljskom jeziku našao među njima. Rukopisne ulomke iz djela čitao je i prezentirao za glasovitih sastanaka (ili „objeda“) četvrtkom (u rezidenciji kralja Stanislava Augusta Poniatowskoga koji je objede organizirao, isprva na poticaj kneza Adama Kazimierza Czartoryskoga, koji je, uza političke i vojne funkcije, bio i pisac, strastveno zainteresiran za dramu i kazalište). Enciklopedijsko djelo Krasickoga isprva je bilo u najvišim krugovima usmeno komentirano te je autor na temelju primjedbi unosio preinake u inačicu namijenjenu tisku. Abecedno načelo s tematskim kazalom bilo je novost za stručnu knjigu toga doba, a sadržajno joj je koncepcija posve moderna: iako utemeljena u tadašnjem stupnju znanstvenoga znanja, popularno je djelo namijenjeno širem čitateljstvu, s kratkim natuknicama iz najrazličitijih područja s pojačanom poljskom sastavnicom. Opsežnih je natuknica malo, a njihov izbor danas se čini prigodnim (riječ je o institucijama ili osobama iz tadašnjega državnoga ustroja i plemstva). U skladu s tradicijom nekadašnjih tezaurusa, znatan je dio natuknica posvećen kršćanskom pojmovlju i antičkoj baštini. Opći smjer nije humanistički nego društveni (geografija, „daleki krajevi“, Bliski i Daleki istok). Zadugo se smatralo da je Krasicki autor cjeline, no danas je općeprihvaćeno mišljenje da je natuknicu *poezja* sastavio A. Czartoryski. Strogo motreći, to nije prva poljska opća enciklopedija

² Informativnosti radi, navest ćemo bibliografiju Krasickoga, shvaćenu u najužem autorskom smislu, navodeći samo najnužnija izdanja: *Dziela wybrane*, sv. 1–2, prir. Z. Goliński, Warszawa 1989; *Historia*, prir. M. Klimowicz, Warszawa 1956; *Korespondencja Ignacego Krasickiego*, sv. 1: 1743–1780; sv. 2: 1781–1801, Wrocław 1958; *O rymotwórstwie i rymotwórcach*, [u:] *Dziela*, sv. 3: *Dziela poetyckie, edycja nowa i zupełna*, prir. F. K. Dmochowski, Warszawa 1803; *Pan Podstoli*, prir. Krystyna Stasiewicz, Olsztyn 1994; *Zbiór potrzebniejszych wiadomości, porządkiem alfabetu ułożonych*, sv. 1–2, Warszawa – Lwów 1781–[1783]. Vrlo su važni i članci Krasickoga u časopisu *Monitor*, ovdje navedeni u izboru: *O kobietach oratorkach*, 1772; *O obywatelach w każdej Rzeczypospolitej*, 1766; *O pogodnym i z godnością traktowaniu braków urody*, 1772; *O rozkoszach imaginacji*, 1772; *O używaniu i czytaniu ksiąg*, 1765; *Pochwała kunsztu piśmiennictwa i drukarstwa*, 1772; *Pochwała tańca*, 1772.

jer joj prethode dva djela: *Inventores rerum* Jana Protasowicza (koji je također primijenio abecedno načelo, a djelo mu je, po prirodi stvari zbog latinskoga, imalo ograničenu recepciju izvan učenih krugova), i *Nowe Ateny* Benedykta Chmielowskoga (kod kojega su natuknice složene tematski, bez abecednoga načela), neoriginalno djelo, kompilacija znanja iz tada dostupnih kompendija i sinteza počevši od antičkih autora. Katolički učenjak i svećenik, Chmielowski je složio sintezu tadašnjih teoloških i crkvenopovijesnih znanja te taj priručnik utoliko i ne može biti smatran u modernom smislu općom enciklopedijom. U opusu Krasickoga zasebno mjesto pripada djelu enciklopedijskih značajki *O rymotwórstwie i rymotwórcach* (tiskao ga je 1798. – 99. u listu *Co tydzień* koji je sam izdavao), u kojem je donio niz teza o djelima poljskih i stranih pisaca, očitujući potrebu da i specijalističke uvide sistematizira i učini dostupnima što širem krugu čitatelja.

Krasicki je potjecao iz magnatske, ali osiromašene obitelji, te je srodstvom bio povezan s nizom poljskih najviših plemićkih rodova, preko oca senatora s jakim političkim vezama; školovao se u isusovačkom kolegiju u Lavovu, kao mladi svećenik studirao je u Rimu 1759. – 61., prošavši potom sve uobičajene stupnjeve, a karijerno se počeo isticati za vlasti Stanislava Augusta, kojega je poznao iz mladosti, pa je stoga bio i duhovnik i kapelan na kraljevskom dvoru, što je tada bio položaj koji je podrazumijevao svakidašnje susrete s kraljem i najužom kraljevskom obitelji. Kao varmijski biskup bio je dugotrajno izložen pruskim nastojanjima da se taj dio tzv. varmijsko-mazurskoga vojvodstva pripoji Pruskoj (što se i dogodilo 1772., za prve diobe Poljske). Umro je i bio pokopan u Berlinu te je, zauzimanjem Juliana Ursyna Niemcewicza (pisca, časnika i političara iznimna društvenoga utjecaja u prvoj polovici XIX. stoljeća), premješten u katedralu u Gnieznu.

Najširi je kontekst djelovanja Krasickoga bitan za razumijevanje reformske naravi njegovih proza: rođen je u razdoblju građanskoga rata za poljsku krunu (doba tzv. izbornih kraljeva), za stalnih sukoba plemićkih skupina; srž je problema (pojednostavljeno) bio *liberum veto*, načelo iz 1652., kojim je svaki zakonski prijedlog i reformu mogao osporiti bilo koji zastupnik u plemićkoj skupštini. U polovici XVIII. stoljeća, osobito za tzv. *interregnuma* (kad su vlast nakratko preuzeli kneževi Czartoryski), nastojalo se ograničiti primjenu toga načela, no plemstvo je ustrajavalo na svojim povlasticama. Krasicki je doživio sve tri diobe (1772., kad je izgubljena trećina teritorija); 1791. proglašen je ustav, prvi takav u Europi, kojim je ukinuta izbornost kralja, *liberum veto* i dijelom staleške povlastice, građanstvo se biralo u Sejm, omogućilo se građansko pravo stjecanja plemićkoga statusa i posjeda te stupanje u svećenička, časnička i činovnička zvanja, proglašeno je državno jedinstvo Poljske i Litve; visoko plemstvo pobunilo se na te promjene te podignulo puč (uz rusku pomoć), što su iskoristile Pruska i Rusija i potpisale 1792. drugu diobu; ustanak 1794. pod vodstvom T. Kościuszka nije uspio. Naposljedku, 1795. slijedila je treća dioba, između Pruske, Austrije i Rusije.

U sastavu poljske književne historiografije Krasicki je najpriznatiji kao autor bajki, satira i komičnih epova, neosporavan s obzirom na začetničku ulogu u oblikovanju poljskoga prosvjetiteljstva. U književnosti se javio u zreloj životnoj fazi, kao četrdesetogodišnjak,

pa sav njegov književni rad ima izrazit intencionalni značaj jer je djelo osviještena, naobražena i upućena, usto društveno utjecajna pojedinca kojega ne zanima književna slava nego društvena poruka koju šalje književnim djelovanjem. Započeo je kao epski pjesnik, sastavivši 1774. „himnu“, može se pretpostaviti više iz dvorske zabave nego zbog književne ambicije, koja je u razdoblju dioba postala poznata kao neslužbena poljska himna (*Hymn do miłości Ojczyzny*), prvi put deklamirana za „objeda četvrtkom“. Namijenjena polaznicima Viteške škole, a ne puku, nastala je prigodno. *Myszeida* (1775) komični je alegorijski spjev o borbi mačaka i miševa nadahnut motivima iz drevne i srednjovjekovne poljske prošlosti. Pisan uzorno klasicistički, uzvišeno i svečano (neovisno o komičnoj temi), i u njem se vide začeci društvene kritike koju Krasicki upućuje visokom plemstvu i njegovoj iskvarenoj običajnosti, ali i poruge na račun tadašnje domaće (predznanstvene) historiografije, koja je o prošlosti pisala kao o mitskom kulturnom sloju, bez provjerljivih podataka.

Kao lirski pjesnik³ Krasicki je predstavnik poljskoga klasicizma, autor kojemu je svojstven spoj poljske kasnobarokne pjesničke tradicije i klasicističkih vanjskih utjecaja. Kao i u drugim djelima, lirski modus nije anulirao angažiran i općim pitanjima zauzet intelekt Krasickoga, u pjesništvu kojega nema mnogo intimnih mjesta. Spominjemo to kao načelan argument u korist razumijevanja Krasickoga kao prosvjetitelja klasicističke naobrazbe koji u svojem djelu nigdje ne suprotstavlja klasicizam i prosvjetiteljstvo – prvi mu je dao formu, drugi sadržaj. Krasicki je autor prvoga poljskoga romana, *Mikołaja Doświadczynskiego przypadku* (1776); pisan u formi dnevnika (koji je pisac tobože pronašao, sukladno konvenciji), sastoji se od triju dijelova (trojna struktura i inače je svojstvena djelima Krasickoga): prvi je dio prosvjetiteljski bildungsroman (školovanje i odrastanje glavnoga junaka i mladenačke pustolovine, pri čem epizode iz školovanja služe tome da pisac izloži svoje filozofske i moralne poglede), drugi je dio utopijski (nova faza u naobrazbi i formiranju glavnoga junaka na imaginarnom otoku Nipu), u trećem dijelu konfrontiraju se staro i novo znanje, sudaraju se junakova imaginacija i društvena zbilja. Taj didaktični roman istodobno je i prosvjetiteljska utopija, i satira na zbiljske društvene odnose, i uputa o kreposnom životu, te u fabularnom dijelu poljska inačica robinsonijade. U njem je prvi put Krasicki kreirao lik idealna građanina, prosvijećena plemića, nosioca novoga društvenoga ustroja, oslonjena na ideje francuske škole fiziokrata.⁴ *Monachomachia czyli Wojna mnichów* (1778, tiskano anonimno) komički je spjev u kojem je borba dvaju redovničkih redova (karmelićana i dominikanaca) oštra satira kojoj je meta lažno krepostan redovnički i svećenički život, rasipništvo i lažni moral. Djelo je doživjelo izrazito negativan odjek među svećenstvom i unutar crkvene uprave, no oduševljeno je

³ Služili smo se izdanjem *Wybór liryków*, koje je priredio 1985. i sastavio mu predgovor talijanski slavist Sante Graciotti.

⁴ Temelj je njihova učenja, vrhunac kojega je bio 1760-ih i 1770-ih, postavka o prirodnom poretku koji vodi ravnoteži i društvenom skladu. Prirodni poredak isključuje državni intervencionizam i reguliranost. Danas se smatraju pretečom ranokapitalističkoga mišljenja.

primljeno među pristašama prosvjetiteljstva, što je vjerojatni povod Krasickomu za djelo *Antimonachomachia* (1780), pisano u ironijskom modusu kao tobožnja idejna konfrontacija s idejama iznesenima u *Monachomachii* – pod krinkom pohvale redovničkom životu, iznosi još oštrije kritike. Zadugo je središnjim dijelom opusa Krasickoga smatrana zbirka *Bajki i przypowieści* (1779), gdje se Krasicki ukazao kao majstor kratke prozne forme napisavši, iako se i oblikom i motivima naslanja na tradiciju žanra (antičku, orijentalnu, modernu francusku), djelo izvorno u poljskoj književnosti, iznimne idejne složenosti, unatoč kratkoći i jednostavnosti forme. Kako je i uobičajeno za vrstu, likovi su životinjski, no pouka u temelju nije pučko-dječja, nego ima širinu ambiciozna didaktičnoga djela, koje propituje sva esencijalna područja ljudskoga djelovanja. Za ukupan svjetonazor Krasickoga važno je da je i ovdje njegov prosvjetiteljski stav beskompromisno kritički, pa i prema izvještačenosti i iskvašenosti dvorskoga života, kojemu je sam pripadao.⁵

2. *Pan Podstoli* ili o idealnu gospodaru u desetljeću revolucije

Radnja romana⁶ *Pan Podstoli* (tiskan trodijelno, 1778., 1784. i posmrtno 1803.; treći dio nedovršen) smještena je na poljski jugoistok 1774., glavni je junak tzv. *podstoli* (sudski službenik koji se bavio zemljišnim pitanjima, u puku u tradiciji metonimija za dobra upravitelja i dobročinitelja). Upravitelj posjeda (u hijerarhiji činovničkih dužnosti poljske krune koja se sastoji od petnaest zvanja na sredini je ljestvice s obzirom na povlastice i prava koji mu pripadaju) figura je srednjega plemića koji se sav iscrpljuje oko pripadajućih mu obveza i dužnosti. Sve što se o njem saznaje na razini je apstraktna tipa, nositelja idejnosti poljskoga plemićkoga svjetonazora. Uza očekivane vrijednosti koje promiče (patrijarhalne i kršćanske), novost je imperativ ravnoteže i nerazdruživosti između tipa staroga Poljaka i novoga, modernoga prosvjetitelja, koji se u svim područjima života vodi razumom.

Ništa naoko nije drukčije u odnosu na staropoljske feudalne ideale (arkadijsko imanje, u gospodarskom smislu samodostatno, skladan brak i smjerna supruga koja se s pomnjom bavi poslugom i djecom, koja pak s radošću prihvaćaju sve roditeljske savjete,

⁵ Biografski uvid koji uvodno nudimo sastavili smo kao svojevrсни presjek temeljnih znanja o Krasickom kao o kanonskom piscu poljskoga predrevolucionarnoga prosvjetiteljstva, bitnih u komparativnom, hrvatsko-poljskom kontekstu na prijelazu XVIII. i XIX. st., držeći da bi bez toga naša temeljna nakana – objasniti naime zašto je Tkalczević za djelom *Pan Podstoli* posegnuo – ostala manjkavo kontekstualizirana. Izbjegnuli smo navođenje općepoznatih činjenica o poljskom klasicizmu i prosvjetiteljstvu i o ulozi Krasickoga u objema paradigmama, a i kasnije (o poljskoj recepciji Krasickoga kroz XIX. st. usp. Osiński 2018: 165–168). O Tkalczevićevu prevoditeljskom pothvatu nije kritički pisano (uzgred ga spominje Jagić u *Književniku* 1865., te Julije Benešić u predavanju *Dwa odczyty o Polakach i o sobie* iz 1932., tiskanom 1934., gdje Tkalczevićev prijevod navodi kao prvi svoj gimnazijski susret s poljskom književnošću). Više su pozornosti potaknuli prijevodi u stihu, *Irydiona* i *Konrada Wallenroda*, držimo zbog očita razloga, naime kao primjeri primjene prevoditeljeve teorije o metrici.

⁶ Genološko određenje prema kojem je riječ o romanu treba shvatiti uvjetno. Pojednostavljeno, riječ je o prosvjetiteljskom romanu-traktatu.

dokolica ispunjena korisnom zabavom poput čitanja, sviranja, ugošćivanja). Dvije su razmjernje idejne novosti u takvu idilskom ozračju: imperativ dobrih odnosa s podređenima i isticanje potrebe edukacije djece, među kojom i ženske. Očita je svijest glavnoga junaka o nužnosti društvene reforme; zastupa umjeren reformski stav, koji bi zadržao sve što je (plemstvu) bilo dobro u starom režimu uza prihvaćanje općedruštvenih korisnih novosti. U cjelini je, držimo, roman pokušaj da se dokaže da sarmatski⁷ svjetonazor nije u svemu zastario.

Pan Podstoli (stolnik, kako ga prevodi Tkalčević, ali ne provodi to dosljedno) deklamira glavninu romana: o običajima koje treba napustiti ili usvojiti, a najviše o upravljanju materijalnim dobrima. Konteksta radi, radnja je vrlo oskudna u smislu tradicionalne fabule, Podstoli susreće različite protagoniste seoskoga života s kojima ima dužnost, a i sklonost, raspraviti pojedinosti njihova materijalnoga i duhovnoga stanja. Nižu se sugovornici kojima tumači svoje ideje, nekovrsni učenici kojima dijeli savjete i upute. Sugovornik nije uvijek neznalica, kadšto je nositelj naprednih ideja, kojima nadopunjuje mišljenja svojega gospodara i mentora.

U tipološkom smislu roman ima nekoliko značajki koje se mogu popisati, bez straha da nisu reprezentativne za cjelinu: sveprisutan leksik teleologije, kultura korisnoga, racionalna veza između uzroka i posljedice, između cilja i sredstva, promicanje stava usmjerena i vođena uvijek svrhom, razvedena tematika „instrumentalnoga djelovanja“ (Moretti 2015: 45–46, 63), riječju književna persona lišena beskorisnosti i samosvrhovitosti, ali podvojena između zadovoljstva onim što je postignuto i žala za onim što je izgubljeno, s nejasnom slutnjom o onom što bi tek moglo biti izgubljeno (Moretti 2015: 71). Roman o pravilima ponašanja u svjetlu svakidašnjih zadaća, držimo, već je poetika građanskoga XIX. stoljeća, artificijelan diskurs koji ima zadaću prenijeti predodžbu o životu kao strogo kontroliranu i ljudskom voljom upravljivu procesu (u poljskoj književnosti taj će se ideal književno afirmirati s poetikom pozitivizma). *Pan Podstoli* poljska je inačica hibridnoga *genre sérieux*, prijelaznoga žanra koji je opisao Diderot (Moretti 2015: 78), ni komičnoga ni tragičnoga, a obilježuje ga reciprocitet stila i društvene klase, pa to više nije ni tragična aristokratska uzvišenost, a ni pučka komedija.⁸ U tom svjetlu *Pan Podstoli* dvostruko je prijelazan – i u stilu i naraciji i u klasnom opredjeljenju, kao prijelaz i nago-

⁷ Ideologija koja se pripisuje poljskom plemstvu između XVI. i druge polovice XVIII. stoljeća. Prema predaji, Poljaci su potomci drevnih Sarmata, kojih je nekadašnji teritorij podudaran s krajevima poljsko-litavskoga kraljevstva. Prema tadašnjim uvjerenjima, samo je plemstvo imalo pravo pozivati se na sarmatsko podrijetlo i stoga je plemićka klasa jezgra poljskoga naroda, predodređena za vlast. U svojim krajnjim očitovanjima, poljski je sarmatizam bio antihumanistička ideologija postupno sve rigidnijega konzervativizma. Paradoksi sarmatizma bili su mnogobrojni i društveno pogubni, među ostalima, uvjerenje da je poljsko plemstvo odjelita etnička grupa u odnosu na poljski puk i građanstvo. Takvu vrstu partikularizma Krasicki nigdje ne zastupa.

⁸ Kojem žanru pripada *Pan Podstoli* ne razrješuje kao konačan odgovor ni najnovija poljska književna historiografija; K. Stasiewicz (2018: 307) predložila je tumačenje romana kao diskurzivne proze u duhu predmodernoga žanra „zrcala“ (*speculum*).

vještaj vremena i književnosti, u kojima se, bez mogućnosti povratka na staro, mijenjala ideja o vladajućoj klasi (ponegdje vrlo skoro i primijenjena u zbilji). Podstoli se ne udaljuje svjetonazorom od starih autoriteta (od razumijevanja nasljednoga plemstva i monarhijskoga ustroja kao prirodnoga poretka); tipski je „radišni gospodar“ (Moretti 2015: 22) u književnosti kasnoga XVIII. stoljeća, ocrtavajući mentalitet europskoga plemića – koji još nije postao građanin-plemić – u prijelomnoj točki „trenja između novih težnji i starih navika, lažnih početaka, oklijevanja, kompromisa“ (Moretti 2015: 28).

Pan Podstoli prema svojem kraju sve se više udaljavao od reformskoga potencijala, zapavši u mlaku poruku *statusa quo* (o toj kontradikciji u Krasickoga, koji je istodobno i satirik i rezignirani promatrač, usp. Kleiner 1933: 244). „Pan stolnik“ u svemu je racionalist, kao glavnu dužnost vidi pouku k svemu što je moralno i korisno; jasno, pouka Krasickoga u stolnikovim monolozima čim je vidjela svjetlo dana počela je gubiti na aktualnosti. Tijesan je svjetonazor toga uzvišena „gospodara“, no treba ga čitati metonimijski i u skladu s tadašnjim običajnim pravom, u sastavu kojega je dobrom gospodaru prvo na umu njegov posjed i svi koji o njemu ovise, a dobrobit državnih poslova posljedica je dobra upravljanja i na najnižim razinama. Krasicki je čini se bio uvjeren da takvo razumijevanje klasne podjele staleža i poslova, osjetljivo na potrebe najnižih u lancu, feudalizmu jamči dug život. Dosegnuti europske uzore, a ostati utemeljen u poznatome i u tradiciji, to je dakle pokušao s romanom *Pan Podstoli* (pokazavši ipak više sluha za potonje, usp. Kleiner 1933: 253). Današnjem čitatelju očito je da *Pan Podstoli* nije mogao biti pouka svakomu tadašnjemu Poljaku. Krasicki nije prekoračio obzor svoje klase. Apolitičnost toga romana dokazuje da je svoju pouku smatrao u poljskom kontekstu univerzalnom. Druga je zabluda Krasickoga, manifestirana u ovom romanu, da će se napetost između plemićkoga konzervativizma i reformskoga radikalizma premostiti racionalizmom obiju strana. Ta napetost nije bila literarno, a ni intelektualno pitanje; dočekat će, poznato je, Krasicki njegovo revolucionarno i političko razrješenje.

Za razliku od Mikołaja Doświadczyńskoga, Podstoli je neživotna figura, koja didaktičnom ispravnošću svojih stajališta nema auru pustolova-prosvjetitelja kao Mikołaj (usp. Doktor 2002: 5). Roman nije jednostavno pripovjedno konstruiran, štoviše takva se polifonija pripovjedača ovdje javlja prvi put u poljskom romanu (Bohuszewicz 2017: 681). Većinu „primjera“ i anegdota pripovijeda sam Podstoli, koji je u tekstu u poziciji citiranoga glasa iz druge ruke posredni pripovjedač; drugi je glas „putnika“ koji opisuje svoje susrete sa stolnikom i navodi njegove riječi opsežno. Putnik je lažni sveznajući pripovjedač, glas koji kao svjedok i „zapisivač“ uokviruje monologe glavnoga junaka i govornika. Treći pripovjedač,⁹ integrator prvih dvaju glasova, ostaje zagonetan, njegov glas progovara s visine na kojoj promatra i putnika i gospodara, njihove zgrade i razgovore, i utjelovljuje

⁹ Mariji Jasińskiej u studiji o pripovjedaču u predromantičkom romanu tema je djelo *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*, no neke teze mogu se potvrditi i na primjeru romana *Pan Podstoli*, ponajprije razlikovanje konkretnoga i apstraktnoga pripovjedača (usp. Trzynadłowski 1967: 583).

svojevrsna univerzalna znalca prilika, koji, budući da ima pregled nad društvenom ukupnošću, bira protagoniste kao egzemplume i pouku čitateljstvu. Pan Podstoli, iako nije neprikosnoveni gospodar svojega diskursa, glas je koji ne oklijeva, ne koleba se u mišljenju, u svemu ima uravnotežen, pravedan stav; iako mu mjestimice nisu strane satiričnost i ironija, prevladava moralizirajuća didaktičnost (Doktor 2002: 19–20), koja, kao i drugdje u Krasickoga, nije agresivna i školnička nego iskustvena i produhovljena. Iako stereotipno ispravan, Pan Podstoli¹⁰ nije čovjek bez duha; naprotiv, svjestan je ograničenosti svojih uvida (svestran enciklopedijski duh Krasickoga nije mogao izbjeći skepsu kao očitovanje privrženosti racionalističkom prosvjetiteljstvu). Da nema mjestimičnih ironijskih i komičkih odnosa, u kojima Podstoli preispituje svoje sudove, roman bi u cijelosti bio traktat na temu kreposna života u okružju plemićke idile.

3. Pan Podstoli u hrvatskom¹¹ prijevodu i hrvatskoj književnosti proto-realizma

Hrvatski prijevod romana *Pad Podstoli ili dobar domaćin* objavljen je u Zagrebu (tiskom Franje Župana) 1848.,¹² s bilješkom „pripoviest prevedena s poljskoga Adolfom Tkalčevićem“,¹³ u biblioteci Zabavna čitaonica (*Prevodi iz inostranih knjižtvah, knj. 4, 388 str. maloga formata*). *Predgovor prevoditelja* kratak je no bitan: u njem naime Tkalčević promovira kao posve aktualna i važeća sva prosvjetiteljska načela za koja se zauzimao Krasicki (ravnoteža nauke i dokolice, uopće veličanje svega što je istodobno i korisno i

¹⁰ Zadugo percipiran kao slika idealnoga Poljaka (Pokrzywniak 2016: 70), najviše stoga jer su ga tako čitali suvremenici Krasickoga, ali i potonji romantići. Indikativno je da romantičko mišljenje na poljskom tlu taj tip poljskosti kojega je Podstoli predstavnik (prvi dio započinje motom „moribus antiquis“, starinski običaji) ne odbacuje kao anakron. Zacijelo nije pretjerano utvrditi da je romantizam u liku idealna gospodara prepoznao sveopći društveni idealizam, kojem je romantičko doba težilo, iako lišeno racionalizma i didaktizma klasicističke epohe za života Krasickoga.

¹¹ Kao izrazit predstavnik poljskoga prosvjetiteljstva, Krasicki je u romantizmu okrenutoj *Danici ilirskoj* zastupljen slabo, dvjema prozama, *Ibrahim i Osman* i *Miš i mačak* (obje u 3. godištu, br. 38 i 69), koje je preveo M. Topalović. To što se uopće pojavio dokaz je da *Danica* nije odustala od intencije klasičnoga prosvjećivanja.

¹² Nakon Vrazova prijevoda ulomka iz *Dušnoga dana* Mickiewicza, Tkalčevićev prijevod romana Krasickoga najznatniji je prevoditeljski pothvat s poljskoga na hrvatski. Preveo je potom i *Irydiona* Krasickoga (1865) i Mickiewiczova *Konrada Wallenroda* (1866). V. Jagić povoljno je ocijenio prijevod *Irydiona* (Jagić 1865: 300–301).

¹³ Tkalčevićeva biografija i djelovanje mimo prijevoda Krasickoga ne mogu ovdje biti znatnije komentirani, uostalom, budući da je riječ o velikanu hrvatske kulture XIX. stoljeća, to i nije nužno. Unutar tradicionalne filološke sekundarne literature kojoj je Tkalčević glavna tema (A. Barac, Lj. Jonke, Z. Vince, I. Pranjaković) nema kritičkoga spomena o njegovim vezama s poljskom književnošću. Važnost poljskih tema za Tkalčevićev ukupan habitus uočio je J. Wierzbicki u sintezi *Z dziejów chorwacko-polskich stosunków literackich w wieku XIX* (1970), s ciljem da uspostavi (od 1832. do Šenoine smrti) niz hrvatskih autora kod kojih je poljska književnost imala formativnu ulogu (Vraz, I. Mažuranić, Preradović, Trnski, M. Pucić, Tkalčević, Šenoa, F. Marković, J. E. Tomić). Sintezu jezikoslovnoga, publicističkoga, političkoga, dijelom i crkveno-teološkoga djelovanja Vebera Tkalčevića sastavila je V. Švooger (2009: 107–134).

ugodno, tvrdi da djelo Krasickoga „tiera maglu uma, a sercu godi“, ovakvim se čitanjem „razblažuju i strogo učeni muževi“ i „nježne krasotice“). Knjiga je, kako prevoditelj neuvijeno podcrtava, „predhodnica na mučnom putu narodne prosviete“. Tkalčević nije propustio istaknuti da je autor iz slavenskoga svijeta koji se nije podredio latinskim formama niti se odveć povodio za stranim utjecajima. Nema knjige, tvrdi, koja bi ponudila više „umstvenih istina“, u njoj se vidi svaki Poljak i svaki Slaven „kao u zercalu“. Osim što dijele klasne zablude, Krasicki i Tkalčević dijele i načela tipski prosvjetiteljska, u predgovoru naivno pojednostavljena: zdrav razum, poštenje, dobroćudno ponašanje, pravičnost u prosudbi, ljubav prema svakom čovjeku. Osobito, tvrdi Tkalčević, ova knjiga mora biti bliska Hrvatima, koji ovdje vide i svoje vrline i svoje mane, kao „jaje jajetu“.

Prijevod romana *Pan Podstoli* na prvi je pogled bio siguran izbor u kontekstu hrvatsko-poljskih književnih veza jer je riječ o djelu autora koji je već tada bio sinonim za epohu poljskoga prosvjetiteljstva. Istodobno, poruke toga romana nisu lišene političke subverzije u kontekstu 1840-ih. Tkalčević vjerojatno nije izabrao Krasickoga zbog srodnosti političkoga konteksta¹⁴ 1770-ih i 1840-ih, nego zbog etičkoga nekonformizma kojega je Pan Podstoli nositelj. U polovici XIX. stoljeća Krasicki je ideal zdravorazumskoga glasa, primjer valjana društvenoga kritičara i prosvjetiteljskoga mislioca koji je bistro vidio stvarnost oko sebe (iako u romanu nema jasnih naznaka da je bio svjestan da francuski monarhijski model neće opstati, a ni poljsku situaciju nije čitao ispravno, budući da je i dalje vjerovao da će se staro i novo pomiriti u suglasju). Didaktičnost i tendencioznost romana Tkalčević ne vidi kao nedostatak nego kao književnu nužnost, koja je odgovarala domaćim utilitarističkim tendencijama u polovici XIX. stoljeća. Pan Podstoli model je za svojstva što ih se očekuje od prosvijećena Hrvata Tkalčevićeva naraštaja, među ostalim pomirenost s okolnostima koja ne podrazumijeva rezignaciju nego razumsko prihvatanje ograničenja koja se ne mogu premostiti, ali sve u vlastitu korist (tu vrstu pozitivističkoga realizma kao svoj životni i intelektualni izbor zastupat će niz hrvatskih književnika i političara, osobito 1870-ih).

Prijevod romana *Pan Podstoli* rijedak je primjer da hrvatska književnost nije posegnula za poljskom zbog potreba za klasičnim oblicima romantičkoga mišljenja (kao što je bio slučaj kod iliraca ili kasnije za razdoblja moderne).¹⁵ Krasicki je dokaz da je Tkalčevićovo mišljenje u temelju već bilo protorealističko, da je njegova svijest o neprevladivosti političkih zadanosti nedvojbeno i da je smjer koji nudi posredstvom Krasickoga racionalan i pragmatičan, iako nije lišen sentimenta prema prošlosti, tradiciji i uvjerenosti u mogućnost skladna pomirenja između stare običajnosti i novoga doba, koje, u trenutku kad je objavljen prijevod, Hrvatskoj donosi niz dugoročno nerješivih političkih

¹⁴ O političkim stajalištima Tkalčevića usp. *ibid.*: 2009: 121–126. Autorica u članku u fusnoti spominje da je preveo djelo *Pan Postoli* (2009: 108), prethodno da je učio poljski jezik za studija.

¹⁵ Ovdje nema prostora tumačenju razlika između dvaju književnih i političkih konteksta, hrvatskoga i poljskoga, u doba između dviju revolucija; razlike je uglavnom istumačila, u ključu „uzaludnih napora“, kako je sama to imenovala, J. Rapacka (usp. Bogdan 2018: 41–45).

i društvenih ograničenja (o hrvatskim političkim kolebanjima između 1790. i 1848. usp. Rapacka 1996: 20–21). Tkalčević nudi Krasickoga s porukom o toleranciji, o potrebi da čovjek ponajprije brine o sebi i onome što već ima, a ne o onome što njegovo ni neće biti. Prevoditelj je dakako imao svijest o dugoročnim posljedicama revolucije i o razočaranjima koja su donijele obje revolucije, no razmjerni ustupci građanstvu ipak su potvrđivali da povratak na staro nigdje nije bio moguć.

Krasicki nije Tkalčeviću primjer samo prosvjetiteljskoga pisca, ako se uzme u obzir da je Tkalčević bio znalac poljske književne povijesti; primjer je koji najbolje korespondira sa suvremenom mu Poljskom, s Poljskom koje nema na karti Europe, s Poljskom koja se ne uspijeva pomiriti s propalim ustankom i još živim Mickiewiczem, koji je 1840-ih književno šutio, a politički i vojno konspirirao. Ideje koje je promovirao Krasicki u desetljeću uoči Francuske revolucije, ideje za koje je držao da će uspjeti premostiti klasni jaz i koje će svojom tolerantnošću poslužiti kao most između „gospodara“ i „sluga“, u polovici XIX. stoljeća postaju ponovo aktualne kao priručnik ispravna postupanja. Iluzornost takve didaktičnosti s odmakom se čini prozirna, no poljsko društvo polovice XIX. stoljeća nije bilo riješilo ni jedan politički problem koji je prenijelo iz XVIII. stoljeća. Krasicki postaje uzor za pozitivističku prozu u kojoj pripovjedač ponovo postaje čitatelju učitelj i savjetnik. *Pan Podstoli* prevoditeljeva je anticipacija književne paradigme koja je tada u začetku u samoj Poljskoj, a manifestirala se tijekom pozitivizma kao povratak racionalizmu, pragmatizmu i didaktičnosti kakve nalazimo u prosvjetiteljskoj poetici Krasickoga. Oba djela, i izvornik i njegov hrvatski prijevod, imaju anticipacijsku, projektivnu svrhu. Krasicki roman piše na vrhuncu osobne društvene moći, upućen u najširi europski politički kontekst, s poznavanjem poljskih tradicija, te sastavlja djelo kojim će zahvatiti u dvojbe rijetke vrste prosvijećena poljskoga plemića (ali i seljaka). Tkalčević djelo nudi hrvatskom čitatelju s intencijom da će u Krasickoga prepoznati i svoje iluzije, ali i etički univerzalne vrline, jer ne namjenjuje ga samo onima koji „upravljaju“ nego i „damama“, koje u njemu mogu naći dopadljive i prikladne primjere ispravna postupanja. U oba slučaja, doba u osvit revolucije stvorilo je istu potrebu, da se porukom o nužnosti prilagodbe direktno i neuvijeno utječe na klasno i političko opredjeljenje čitatelja.

Zašto je Tkalčević mislio da je roman-traktat o običajima i nazorima tipično poljskoga „poštena čovjeka“ („człowiek poczciwy“) po mjeri druge polovice XVIII. stoljeća priručnik hrvatskomu čitatelju u polovici XIX. stoljeća? Prvo: Postoji je slika odgovorna pojedinca u vremenima ugrožene državnosti i fatalne narušenosti staroga ustroja; iako se hrvatski kontekst može činiti mikroprimjerom ugroženosti, u naraštaju uoči Bachova apsolutizma, a nakon propale revolucije, zacijelo Tkalčeviću koncept propasti državotvorne ideje nije bio puka apstrakcija. Drugo, *ratio* glavnoga junaka svojstvo je koje prevoditelj nastoji pronijeti domaćemu čitatelju te znak da se romantički i kasnopreproditeljski idealizam već bio iscrpio. Realnost je zahtijevala realistički zaokret. Postoji je usredotočen na svoj posjed, obitelj, obveze, i Tkalčević taj fokus tumači kao moralno „ispravan“ neovisno o društvenom ustroju u kojem je Krasicki svoje djelo pisao, a koji

1840-ih još nije bio svugdje poražen. Uostalom, riješivši se opresije staroga poretka, poljski je Podstoli faktično izgubio državnost. Hrvatski „domaćin“ u međuvremenu je još nije bio stekao. Ne treba zanemariti ni sentimentalne razloge vezane uza slavensku uzajamnost: Podstoli je pojedinac visoke kulture koji istodobno dogmatski njeguje domaću običajnost, „integralni ideal mudraca“ (Parkitny 2020: 95) – obrazovan i obaviješten (Podstoli u kući ima neveliku, ali pomno skupljenu biblioteku), osjetljiv na domaće tradicije. Tkalčeviću je takav tip Slavena, osviještena i upućena, no privržena svemu domaćemu, bio primjer kojim je nastojao pobuditi hrvatskoga čitatelja, koji tih godina (postpreporodnoga klonuća) nema slična romana na svojem jeziku.

Prosvjetiteljsku gestu Tkalčevićevu tumačimo kao protorealistički zaokret u odnosu na ilirsku inačicu romantičkoga pogleda na strane književnosti. Nije riječ o paradoksu, naprotiv: Tkalčevićev je izbor Krasickoga i njegova romana logičan, ako se uzme u obzir čemu je trebao poslužiti prijevod u kulturi primateljici. Ponajprije, tek 1840-ih prijevodi iz slavenskih književnosti (koji su se među ilircima najčešće prisvajali kao autor-ski prinosi) izlaze iz anonimnosti, predstavljajući *par excellence* kulturni obzor prevoditelja, koji je u slučaju Tkalčevića normativan: *Pan Podstoli* više je namijenjen pouci i prosvjećivanju, manje zabavi (Sinko 1970: 468), čime prevoditelj podržava devetnaestostoljetnu konstantu hrvatske književnosti u sprezi sa stranim književnostima, a prema kojoj „ugodno i korisno“ (kako to sažima Tkalčević) ostaje ideal nepreispitivan sve do moderne.¹⁶

Tkalčevićev prijevod odaje dojam prevoditelja koji se vodio smislom, manje stilom izvornika. Prema suvremenim očekivanjima preslobodan, njegov prijevod smjera pronicati poruku, ne poetiku autora. Izvornik je, promotrimo li traduktološki zadaću koju je Tkalčević obavio, vrlo zahtjevan, ispunjen nazivljem specifično vezanim za poljski srednjoplemićki posjed, pri čem je prevoditelj morao savladati i prilagoditi nazive za službe, imanje, oruđe i oružje, odjeću, hranu, poslugu, kojih nije imao u domaćem leksiku (mnoge je stoga samo ponašio), a osobito su zahtjevni pravnički dijelovi, u kojima Podstoli tumači običajno pravo i „gospodarsku nauku“ temeljenu u tradicijama poljskoga plemstva poljsko-litavskoga kraljevstva.

4. Zaključno razmatranje

Krasicki je rijedak primjer simbioze grandiozna opusa, javnoga djelovanja i utjecaja te stvarna traga u razvoju književnosti XVIII. stoljeća, s obzirom na to da je svojim djelima kanonizirao nekoliko vrsta (komični ep, bajku, društvenu satiru, didaktički roman). Sav mu je opus nastajao od polovice 1760-ih do potkraj 1790-ih, no središnje su godine knji-

¹⁶ Nije bilo drukčije ni u poljskoj književnosti toga doba, koja ipak ima, u odnosu na hrvatske prilike, bitno čvršće i neposrednije veze s francuskim književnim središtima, no utilitarnost ostaje konstantna, iz perspektive poetike prijevoda, cijeloga XIX. stoljeća.

ževnoga djelovanja Krasickoga 1770-e, ako se ravnamo prema kriteriju objavljivanja djela. Opus Krasickoga metonimija je poljske književnosti u doba vladavine posljednjega poljskoga kralja, Stanislava Augusta Poniatowskoga i triju dioba. Tkalčević, prevevši roman *Pan Podstoli* (Krasicki je za glavni lik romana zacijelo imao stvarni uzor iz života, smatrajući svojom književnom obvezom i zadaćom da ga razradi i približi čitateljstvu kao valjan primjer, usp. Ziomek 1950: 363), nije smjerao upoznavanju domaćega čitateljstva s djelom iz stanislavovske ere; njega je, držimo, zanimala poruka, a ne pouka. Poruka je u kontekstu revolucije anticipatorska, „nesvjesno revolucionarna“. Središnja je tema romana klasna razlika, tim jače izražena jer Krasicki ne vidi kao izvjesnu mogućnost klasni sukob, njegov stolnik uvjeren je u održivost ustaljene klasne podjele. Poljska inačica feudalizma imala je niz specifičnosti u odnosu na zapadnoeuropske feudalizme te se u drugoj polovici XVIII. stoljeća, u smislu utjecaja na društveni razvoj, svodila na golem utjecaj pojedinačnih interesa magnatskih i plemićkih rodova te svećeničkoga staleža, osnaženoga zamahom protureformacije, koji ipak, kako je poznato, nije spriječio ponajprije gospodarski, a potom i slom toga idejno ambivalentnoga i nefunkcionalnoga klerikalno-plemičkoga ustroja. Nagnuće reformama, koje se u poljsko društvo prelilo iz francuskoga prosvjetiteljstva, nije dijelilo društveni ustroj od književnoga ukusa, otud pomiješanost u Krasickoga „receptata“ za koristan doprinos društvu i književnih preferencija. Enciklopedijski duh i pokušaj izvedbe nacionalne (na narodnom jeziku) opće enciklopedije logična su posljedica takva reformskoga eklekticizma. Krasicki je stoga u romanu više povjesničar, u povijesnim raspravama više romanopisac, no takva pripovjednoga hibridnoga stila¹⁷ nisu bili lišeni ni njegovi francuski uzori. Poučan stil u romanu, a fikcionaliziranje u historiografiji dokaz je njegove privrženosti prosvjetiteljskoj ideji, u kojoj se didaktičko i utilitarno ne daju oštro odvojiti od literarnoga, i nipošto nisu dokaz manjka pripovjednoga umijeća. Tkalčević kao prevoditelj i kulturni posrednik ovdje je poput „učitelja neznalice“ (Rancière 2010: 27), koji ne skrbi doista o obrazovanju naroda, nego o dobrobiti koju treba tek navijestiti, poučava o onom što ni ne može znati.

Važnost hrvatskoga prijevoda nije stoga u relevantnosti pouke kojoj je smjerao prevoditelj nego u sinkroniji povijesnih poetika hrvatske i poljske književnosti, u anticipaciji srodnosti između ideja predrevolucionarnoga prosvjetiteljstva, hrvatskoga proto-realizma i poljskoga pozitivizma, kao specifično poljske inačice realizma. Roman Krasickoga učeno je, ali već tada društveno prevladano znanje, za koje je njegov autor pretpostavljao da ima odlike univerzalnosti. Te su odlike ipak preživjele do Tkalčevićeva vremena (a i kasnije, novi uzlet Krasicki je doživio i u doba moderne, kad je njegova svestrana osoba postala metafora poljskoga kozmopolitizma). S obzirom na indikativnost književnoreceptijskoga slijeda, od vremena Krasickoga do vremena Tkalčevića, s revolucionarnim idejama koje su u njihovim epohama doživjele i svoju realizaciju, *Pan Podsto-*

¹⁷ Očituje se to i u kompoziciji romana, koji je u tri dijela simetričan, s po četrnaest poglavlja, i s petnaestim, kao zaključanjem, više u maniri povijesne rasprave nego fikcionalne pripovijesti.

li i njegov hrvatski prijevod stoje s dvjema revolucijama u odnosu *coincidentia oppositorum*: arkadijskom svijetu romana u zbilji se suprotstavio svijet revolucionarnoga prevrata. Taj isti artifičijelni arkadijski svijet ponovo je oživio – tijekom nove revolucije 1848. – kao etičko utočište i univerzalni priručnik ispravna života.

Krasicki i njegov hrvatski prevoditelj Tkalčević doimaju se kao glasovi *ancien régime*. Oni to zacijelo i jesu. No književnost i revolucije nisu samo djela koja su izravni ideološki potomci i odjeci društvenoga čina revolucije. Utoliko *Pan Podstoli* suvremenom čitatelju ne može biti dovoljno jasan – a hrvatski prijevod pogotovo – ako izostane uvid u povijesnu, predrevolucionarnu, svijest koja je okruživala nastanak i izvornoga teksta i potonjega prijevoda: antirevolucionarnost „staroga poretka“ u književnom tekstu definirana je kontekstom revolucije.

LITERATURA

- Benešić, Juliusz. 1934. *Dwa odczyty o Polakach i o sobie*. Warszawa: Drukarnia Podstołeczna.
- Bogdan, Tomislav. 2018. „Obrana uzaludnih napora – Joanna Rapacka i proučavanje hrvatske književne povijesti.“ U: *Poljsko-hrvatske veze kroz stoljeća. Povijest, kultura, književnost*. Ur. Maciej Czerwiński i Damir Agičić. Zagreb: Srednja Europa: 41–50.
- Bohuszewicz, Paweł. 2017. „*Pan Podstoli*: międzygatunkowe oscylowanie tekstu.“ U: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4: 667–691.
- Doktor, Roman. 2002. „Komizm w *Panu Podstolim*.“ U: *Roczniki Humanistyczne* 50, 1: 5–26.
- Jagić, Vatroslav. 1865. „Iridion. Napisał grof Sigismund grof Krasiniński. Preveo s poljskoga Adolfo Tkalčević.“ U: *Književnik* 2: 300–301.
- Kleiner, Juliusz. 1936. „Ignacy Krasicki.“ U: *Pamiętnik Literacki* 33, 1/4: 242–254.
- Krasicki, Ignacy. 1778. *Pan Podstoli, na trzy księgi podzielony*. Warszawa: Nakładem i drukiem Mich. Grölla, Księgarza Nadwornego.
- Krasicki, Ignacy. 1883. *Pan Podstoli*. Kraków: Nakładem K. Bartoszewicza, druk W. Kornieckiego.
- Krasicki, Ignacy. 1848. *Pan Podstoli ili dobar domaćin. Pripoviest prevedena s poljskoga Adolфом Tkalčevićem*. Zagreb: Lavoslav Župan.
- Krasicki, Ignacy. 1985. *Wybór liryków*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Moretti, Franco. 2015. *Gradanin: između povijesti i književnosti*. Zagreb: Multimedijski institut.
- Osiński, Dawid Maria. 2018. „Krasickipozytywistów i modernistów.“ U: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1: 165–200.
- Parkitny, Maciej. 2020. „To nie wino zawiniło. Spór rymotwórci Krasickiego z Naruszewiczem.“ U: *Pamiętnik Literacki* 111, 1: 89–110.
- Pokrzywniak, Józef Tomasz. 2016. *Ignacy Krasicki, wśród pisarzy polskiego oświecenia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Rancière, Jacques. 2010. *Učitelj neznalica: pet lekcija iz intelektualne emancipacije*. Zagreb: Multimedijski institut.
- Rapacka, Joanna. 1996. „Zamiranje plemićke ideologije u kontekstu oblikovanja nacionalne ideologije.“ U: *Dani Hvarškoga kazališta* 22: 20–28.
- Sinko, Zofia. 1970. „Sztuka przekładu w poglądach literackich polskiego oświecenia, Jadwiga Ziętarska, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, recenzja.“ U: *Pamiętnik Literacki* 61, 2: 467–473.

- Stasiewicz, Krystyna. 2018. „Powieść czy *speculum*? *Pan Podstoli* Ignacego Krasickiego. U: *Wzorce osobowe w dawnej literaturze i kulturze polskiej*. Ur. Bernadetta Puchalska-Dąbrowska i Elżbieta Jurkowska. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku: 301–309.
- Švoger, Vlasta. 2009. „Skica za portret Adolfa Vebera Tkalčevića“. U: *Croatica Christiana periodica* 64: 107–136.
- Trzynadlowski, Jan. 1967. „Narrator w powieści przedromantycznej“, Maria Jasińska, Warszawa 1965. Państwowy Instytut Wydawniczy, Instytut Badań Literackich Pan (recenzja)“. U: *Pamiętnik Literacki* 58, 4: 581–586.
- Veber Tkalčević, Adolfo. 1848. „Predgovor prevoditelja“. U: *Pan Podstoli ili dobar domaćin*. Zagreb: Izdanje Lavoslava Župana: 4–6.
- Wierzbicki, Jan. 1970. *Z dziejów chorwacko-polskich stosunków literackich w wieku XIX*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Ziomek, Jerzy. 1950. „Ignacego Krasickiego *Historia na dwie księgi podzielona*“. U: *Pamiętnik Literacki* 41, 2: 329–372.

BETWEEN TWO REVOLUTIONS: IGNACY KRASICKI'S *PAN PODSTOLI* TRANSLATED BY ADOLFO VEBER TKALČEVIĆ

Summary: The paper presents the basic literary and historical facts and circumstances of the origin of the novel *Pan Podstoli* by Ignacy Krasicki, one of the most prominent prose works of the Polish Enlightenment, the first two parts of which were published before and on the eve of the French Revolution, and the third part in the period of upheaval that followed the Revolution. This is a complex work by Krasicki, an author of the Enlightenment possessing an encyclopaedic spirit and progressive sensibility, who presents the ideas of the ideal “master” and “host”. The first foreign translation of the novel is by Adolfo Veber Tkalčević, published in 1848 – thus the original and its translation symbolically round off the Age of Revolution in Europe. In addition to the fact that the relatively early and successful translation is of exceptional importance for Croatian-Polish literary ties in the 19th century, it also carries a broader cultural weight with regard to the social background of the origin of the novel and its resonance in politically turbulent Poland of the time, and the social background at the time of the translation, in post-revival Croatia, on the eve of Bach’s absolutism. The methodology used in the paper is that of literary history and biography, with an emphasis on the writer’s biography, the original text and the translation, which is interpreted from the perspective of literary history, in the context of historical poetics of Croatian literature in the mid-nineteenth century.

Keywords: *Pan Podstoli*, Ignacy Krasicki, The Enlightenment, Adolfo Veber Tkalčević, 18th century Polish literature, 19th century Croatian literature, Croatian-Polish literary ties